

HELVOIRT

1812 MARIËNHOF 1912

Een monument dank zij de reformatie?

foto Pieter van der Wielen

Inleiding

Een jongeman uit Vught bouwde omstreeks 1812 in Helvoirt een landhuis: Mariënhof, Rijksweg 16. De bouw vond plaats in een hectische periode. Den Bosch en de Meijerij waren lange tijd achtergesteld bij de Zeven Provinciën. De Bosschenaren werden bestuurd vanuit Den Haag en een kleine protestantse minderheid had zich breed gemaakt in het bestuur en in het leven van stad en omgeving. In de Bataafse tijd en onder koning Lodewijk Napoleon waren stad en streek steunpilaar en toonbeeld van een moderniseringsbeweging. Het gebied plukte de vruchten van een Franse politiek ter verbetering van de industriële productie en de infrastructuur. Er werd samengewerkt met de Franse autoriteiten, men zag niet uit naar een hernieuwde politieke, religieuze en economische onderschikking aan het Noorden. Zou het land terugkeren naar de gewestelijke-oligarchische verhoudingen van vóór de Bataafs-Franse tijd¹? In deze roerige periode kocht een 21-jarige jongeman een oude boerderij en bouwde een nieuw landhuis. Werd hij ook eigenaar, welke banden waren er met Helvoirt en wie woonde gedurende de 19de eeuw in dit landhuis? In deze beschrijving eerst aandacht voor het landhuis en de twee eigenaren uit de beginperiode. Daarna (onder 3 tot en met 6) aandacht voor de vijf volgende eigenaren. Het einde van die *lange negentiende eeuw*² is tevens het einde van deze beschrijving.

¹ Wilfried Uitterhoeve 1813-Haagse Bluf pag. 309 e.v. 2013 Vantilt

² De periode van de Franse revolutie in 1789 tot het begin van WOI in 1914 wordt voor het eerst zo genoemd door Ilya Ehrenburg en Eric Hobsbawm

1. Het landhuis en zijn eerste eigenaar

François Jan Jacob des Tombe x Eva Maria Adriana de Jonge

Een huwelijk en veel droefheid

Een landhuis “grotesk, kostbaar, niet te onderhouden”

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed omschrijft het landhuis³:

LANDHUIS gebouwd ca. 1812, ter plaatse van een oudere boerderij. Huis van twee verdiepingen onder een naar achteren diep doorlopend schilddak. Voorgevel van het grijs gepleisterde gebouw heeft zes vensters en openslaande deur op de begane grond en drie op de verdieping; smeedijzeren balkon; daklijst met fijn blokfries. Achtergevel gemoderniseerd. Kamers met stucwerk. Links achter het huis een koetshuis.

De familie van Gorcum was al vele generaties eigenaar van een boerderij aan de Molenstraat in Helvoirt. François Jan Jacob des Tombe (1793-1824) kocht van de familie Van Gorcum de boerderij, sloopte deze, bouwde een groot landhuis en noemde het naar zijn aanstaande echtgenote⁴, Eva Maria Adriana de Jonge, de enige en jongere zuster van Marinus Bonifacius Willem de Jonge die later de tweede eigenaar zal worden. Maar eerst aandacht voor de bouwheer en eerste eigenaar.

De familie Des Tombe⁵ waren hugenoten afkomstig uit Tourcoing (F). In het begin van de 17e eeuw vestigde Martin des Tombe zich in Leiden en gedurende enkele generaties zouden zijn nakomelingen daar als kooplieden en leden van de Waalse kerk blijven wonen. Latere generaties werden ook militair en waren derhalve nogal ambulante. In de 18de eeuw vestigden nazaten zich in Sint Michielsgestel en Vught⁶.

François Jan Jacob werd in Den Bosch op 1 maart 1793 geboren uit het huwelijk van ritmeester (kapitein in de cavalerie) Arnoldus des Tombe en Henriette Anne de Bons. Hij trouwde op 22 april 1813 in Helvoirt met Eva Maria Adriana de Jonge (1794-1831). Uit hun huwelijk werden vijf kinderen geboren: Arnold Hendrik (1814-1905) Frans Andries (1816-1879) Andries Jan Jacob (1817-1819) Anna Maria Emilia Andrea (1820-1849) en Marinus Bonifacius Willem (1822-1875). Van vader François Jan Jacob worden als beroepen vermeld: ontvanger der directe belastingen, adjunct houtvester en gemeenteontvanger van Helvoirt. Er kan van worden uitgegaan dat de benoeming van de jonge François tot gemeenteontvanger van Helvoirt in lijn ligt met het Reglement op de Politieke Reformatie⁷ van 1 april 1660 en dat hij die benoeming te danken had aan zijn (aanstaande) schoonvader, maire (burgemeester) van Helvoirt. François Jan Jacob overleed op 14 februari 1824, dertig jaar oud. Zijn jongste kind is dan twee jaren oud. Zijn weduwe hertrouwde met Willem Frederik Camp. Uit dit

³ Dossier 21460

⁴ M.C. van Iersel “Op en langs onze wegen” Vlugschrijft De Kleine Meijerij Jaargang 4 Nummer 9 pagina 2 e.v.

Op grond van deze bron wordt aangenomen dat François J.J. des Tombe de eerste eigenaar van Mariënhof was
⁵ Des Tombe is een Nederlandse, van oorsprong Franse familie waarvan twee leden met hun nageslacht in 1829 en in 1844 tot de Nederlandse adel gingen behoren

⁶ H. Donkers “Het geslacht Des Tombe” Vlugschrijft De Kleine Meijerij, jaargang 2, nummer 8 bladzijde 3-4

⁷ De Staten Generaal der Verenigde Nederlanden vaardigen op 1 april 1660 he reglement uit op de politieke reformatie van de Meijerij van 's-Hertogenbosch waarin wordt bepaald dat de katholieke inwoners van de bekleding van openbare ambten worden uitgesloten.

huwelijk werd op 13 maart 1831 een dochter geboren (Eva Maria Adriana Camp) maar moeder overlijdt in het kraambed op 14 maart 1831⁸.

Echtpaar des Tombe - de Jonge (doeken toegeschreven aan F.X.J. Jacuin) en het familiewapen van Des Tombe

De bouwer en zijn echtgenote zijn overleden voordat in 1832 de kadastrale boekhouding wordt ingevoerd. In het nieuwe kadaster wordt de (schoon-)broer Jonkheer Marinus Bonifacius Willem de Jonge van Zwijnsbergen als eigenaar van Mariënhof vermeld (Helvoirt Sectie C nummers 462 tot en met 470⁹). In deze eerste kadastrale omschrijving wordt onder *plaatselijke benaming* vermeld *Haarsche Novalia en Achterstraatsche Tiend* en wordt onder *soort der eigendom* onder andere vermeld: (twee maal) een woonhuis, een schuur, (twee maal) een tuin, een *plezierbosch* en een *pleziertuin*. In het Vlugschrift De Kleine Meijerij schrijft M.C. van Iersel in 1951: *Marienhof dateert dus van ongeveer 1812. Intussen was de aanleg van dit complex zoo grotesk, zoo uitgebreid en zoo kostbaar, dat het voor geen enkele beurs op den duur was te onderhouden. De verschillende bewoners zijn in den loop der jaren tot 1887 dan ook legio. De schuur wordt later omschreven als koetshuis en de tweede woning (aan de Molenstraat) als een tuinmanshuisje (later gebruikt als postkantoor).*

De jongeman François Jan Jacob des Tombe was afkomstig uit een familie van militairen. Na het overlijden van zijn weduwe Eva Maria Adriana ging de eigendom van Marienhof over naar haar broer. Er is niet onderzocht door welke familie(s) de aankoop en de bouw van Mariënhof (mede?) is gefinancierd¹⁰. Vast staat dat de (aanstaande) schoonfamilie van François Jan Jacob des Tombe in die periode veel onroerend goed in Helvoirt aankocht en niet onbemiddeld leek te zijn¹¹.

Dat ook voor de jeugdige eigenaar de kosten van instandhouding wellicht hoog waren, kan blijken uit het aantal ramen in de voorgevel. Het meest noordwestelijke raam in de voorgevel was, tot in de jaren vijftig van de 20ste eeuw, een trompe-l'oeil: een opzettelijke illusie van een raam. Een verklaring voor deze illusie is de op 1 januari 1812 bij keizerlijk decreet ingevoerde belasting op deuren en vensters. Ook onder koning Willem I bleef deze vensterbelasting¹² bestaan.

⁸Het bevolkingsregister Helvoirt 1840-1849 vermeldt dat de dochter uit het eerste huwelijk, Anna Maria Emilia Andrea des Tombe op 19-jarige leeftijd inwonend was bij haar grootmoeder Anna Maria Emilia Martini, weduwe van Mr. François André de Jonge.

⁹BHIC/ 2104/ Minuutplan 1832/Helvoirt/10077-CO2 en Helvoirt OAT pagina 15

¹⁰ Er is geen onderzoek geweest naar eventuele huwelijksvoorwaarden in beide huwelijken van Eva Maria Adriana, noch naar eventuele testamenten of belastingaangiften

¹¹ Zie noten 16,17 en 18 en ook: deze familie heeft aan de N.H. kerk in Helvoirt o.a. het orgel geschonken, twee zilveren bekers en klokken. (bron: Anton van Oirschot, Drie heerlijkheden aan de Lei. 1967)

¹² Zie www.joostdevree.nl vensterbelasting

In 1812 werd Mariënhof ontsloten naar de Molenstraat, toen nog de doorgaande weg van Den Bosch naar Tilburg, via Haaren en Oisterwijk¹³. De rijksweg Den Bosch-Tilburg (N 65) werd in 1822 aangelegd in het kader van de uitbouw van het rijkswegennetwerk onder koning Willem I. Toen werd Mariënhof ook ontsloten naar de Keiweg (ook genoemd Steenweg), later genoemd de Rijksweg.

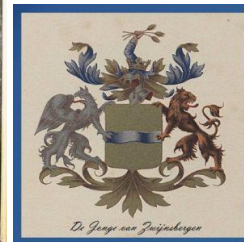
2. Marinus Bonifacius Willem de Jonge (1790-1864)

Patriciër van Zeeuwse afkomst, maire, burgemeester, jonkheer, kasteelheer
en de tweede eigenaar van Mariënhof

>Jonkheer M.B.W. de Jonge van
Zwijnsbergen

>>Familiewapen van de Jonge van
Zwijnsbergen.

In het bevolkingsregister van
Helvoirt 1840-1849 wordt bij Jhr.
M.B.W. de Jonge van Zwijnsbergen
onder beroep vermeld: "Lid der
Ridderschap van Noord-Brabant en
Burgemeester van Helvoirt "

Marinus Bonifacius Willem de Jonge en zijn jongere zus Eva Maria Adriana de Jonge (1794-1831) zijn de twee kinderen van Mr. François André de Jonge. François André behoort tot regenten uit een Zeeuws geslacht¹⁴ en is in 1789 vanwege zijn huwelijk verhuisd naar de Meijerij. Hij was o.a. raadsheer in het gerechtshof van Den Bosch en was van 1810-1812 maire (=burgemeester) van Helvoirt¹⁵. Zoon Marinus B.W. de Jonge was in 1816 in 1ste echt gehuwd met Sara Adriana Ortt van Nijenrode en in 1834 in 2de echt met Adriana Gelinck. Hij is in de adelstand verheven op 1 oktober 1825 met het predicaat van jonkheer en heet dan de Jonge van Zwijnsbergen. Zijn verheffing was vooral gebaseerd op zijn positie binnen een netwerk van adellijke families en zijn bezittingen in Noord-Brabant¹⁶. Marinus B.W. de Jonge van Zwijnsbergen was maire (na de Franse tijd burgemeester) van Helvoirt van 1812-1844¹⁷. Vanaf 1 december 1816 huurde Marinus B.W. de Jonge kasteel Zwijnsbergen en begon met de verfraaiing en verbouwing. In 1820 kocht hij het kasteel voor f 7.000¹⁸. In het bevolkingsregister van Helvoirt 1830-1839 wordt het gezin van Jhr. M.B.W. de Jonge van Zwijnsbergen met de 1ste echtgenote Lara Adriana Ortt, de oudste dochters en elf inwonende personeelsleden vermeld. Jonkheer M.B.W. de Jonge van Zwijnsbergen had acht kinderen waaronder de zoon Mr. Joan de Jonge van Zwijnsbergen die later Mariënhof zal kopen (zie hierna onder 6). In het bevolkingsregister van Helvoirt 1840—1849 wordt het gezin van Jhr. M.B.W. de Jonge van Zwijnsbergen vermeld met zijn 2de echtgenote Adriana

¹³ De Molenstraat ontleent zijn naam aan de standerdmolen die tot 1922 aan deze weg stond op de grens van Helvoirt en Haaren

¹⁴ Wilfried Uitterhoeve 1813-Haagse Bluf Uitg. Vantilt pag. 279 e.v.

¹⁵ Ook deze benoeming ligt in lijn met het Reglement van de Politieke Reformatie van 1660.

¹⁶ Uit: Klaasje Douma, De adel in Noord-Brabant 1814-1918, 2015 Tilburg University

¹⁷ In 1827 en 1839 als burgemeester verkiesbaar en vermeld op lijst van hoogstaangeslagenen (Uit: *Rooms, rijk of regentesk* Maarten Duijvendak 's-Hertogenbosch 1990)

¹⁸ M.C. van Iersel "De adellijke familie de Jonge van Zwijnsbergen" Vlugschrijf de Kleine Meijerij Jaargang 2 nummer 8 e.v.

Gelinck en twee kinderen Willem Godfried en Anna Maria Emilia Francisca en vier inwonende personeelsleden.

De eerste (links) en de tweede echtgenote van Jhr. M.B.W. de Jonge van Zwijnsbergen

3. De derde eigenaar

De ontwikkelingen in het koninkrijk der Nederlanden volgen elkaar in rap tempo op. In de periode 1831-1839 voltrok zich de scheiding tussen België en Nederland. Van de derde eigenaar van Marienhof is bekend dat hij een diplomaat was onder koning Lodewijk Napoleon, maar ook dat hij in 1837 lid werd van de Ridderschap van Noord-Brabant. Wellicht kenden verkoper en koper elkaar via deze Ridderschap. Die derde eigenaar is Christiaan Diderik Emerens Johan Bangemans Huijgens (1772-1857), in eerste echt (in 1802 in Parijs) gehuwd met een Deense adellijke dame waarmee hij zes kinderen heeft gekregen en in tweede echt (1815) met een Maastrichtse. In de bevolkingsregisters van Helvoirt 1830-1839, 1840-1849 en 1850-1860 wordt Christiaan Diderik Emerens Johan Bangemans Huijgens niet vermeld. Christiaan D.E.J. was sinds 1818 ook eigenaar van kasteel Henkenshaghe in Sint-Oedenrode en droeg dit kasteel in 1843 over aan zijn zoon. Wellicht is hierdoor verklaard dat deze eigenaar van Mariënhof niet is ingeschreven in het bevolkingsregister van Helvoirt. Het kadaster vermeldt geen datum van de eigendomsoverdracht.

4. De vierde eigenaar (tot 1863)

In de periode 1839-1868 wordt het koninkrijk een parlementaire monarchie, maar Willem I regeerde (tot 1843) met weinig inspraak. Belangrijke jaartallen zijn de grondwetswijziging in 1848, het jaar van het herstel van de rooms-katholieke kerkelijke hiërarchie in 1853 en 1860: het jaar waarin Multatuli de Max Havelaar publiceert. In deze periode werd de eigendom van Mariënhof overgedragen aan Jonkheer Charles Pierre de Senaclens de Grancy (1815-1878). Hij was in 1842 burgemeester van Esch en is op 1 juni 1843 toegelaten tot de Ridderschap¹⁹ van Noord Brabant, waarvan Marinus B.W. de Jonge van Zwijnsbergen ook lid was. De Senaclens de Grancy is van oorsprong een Zwitserse adellijke familie. Leden komen in de 18de eeuw in Statendienst en worden in 1822 in de adelstand verheven. De

¹⁹ In de Republiek der Verenigde Nederlanden kenden alle zeven gewesten een eigen ridderschap. Voor lidmaatschap was adeldom vereist. In de grondwet van 1813 waren ook weer ridderschappen ingesteld. De staatsrechtelijke functies van ridderschappen werden bij de grondwetswijziging van 1848 afgeschaft.

Nederlandse tak stierf in 1972 uit. Het bevolkingsregister van Helvoirt 1850-1859 vermeldt het echtpaar de Senaclens de Grancy – Martini van Geffen met zoon Adolphe Otto (1848-1874) en hun dochter Antoinette Wilhelmine (1852-1915) als bewoners van Mariënhof. Er wordt geen datum van “vestiging in de gemeente” vermeld. In bevolkingsregister 1860-1870 wordt aangetekend dat het echtpaar met dochter is vertrokken naar Zeist op 2 mei 1862, de zoon wordt dan al niet meer vermeld.

5. De vijfde eigenaar (1863-1870)

Inmiddels was in Helvoirt omstreeks 1840 de rooms katholieke schuurkerk vervangen door een waterstaatskerk²⁰ en was in 1852 een nieuwe pastorie gebouwd. Op 13 juni 1862 werd Mariënhof overgedragen aan Duco Lodewijk Willem Baron van Hardenbroek van de Kleine Lindt (1824-1897)²¹ voor een koopprijs van 17.000 gulden. Volgens het bevolkingsregister werd hij op 1 juli 1862 ingeschreven met echtgenote Jonkvrouwe Gualtheria Anna Reiniera Maria van Haften. In 1863 en 1864 werden op Mariënhof hun zoons geboren.

6. De zesde en zevende eigenaar (1869-1887)

Op 9 oktober 1869 werd “de buitenplaats Mariënhof” voor een koopprijs van 18.550 gulden overgedragen aan de zesde eigenaar: Jonkheer Joan de Jonge van Zwijnsbergen (1821-1881, zoon uit het eerste huwelijk van Jonkheer Marinus Bonifacius Willem de Jonge van Zwijnsbergen). De nieuwe eigenaar is gehuwd met Susanna Cicile Baronesse van Hardenbroek (1826-1886). Zij krijgen zes kinderen. Een van hun kinderen is Jonkheer Gijsbert Carel Duco Reinoud de Jonge van Zwijnsbergen (1853-1929)²². Een andere zoon is Jonkheer Johan Adolf de Jonge van Zwijnsbergen (1860-1945), gehuwd met Madeleine Marie des Tombe (1862-1945)²³. Johan Adolf was rentmeester-generaal kroondomeinen, kamerheer i.b.d. van koningin Emma en intendant van het koninklijk paleis te Soestdijk. Hij overlijdt op het paleis kort voor het einde van WOII.

In 1871 werd ds. Th. Van Gogh beroepen als dominee in Helvoirt. Het jaar daarna kocht zijn zus en zwager het nabij gelegen Molenhuize (later Rosen Haeghe genaamd, zie noot 22) en in 1875 bouwden drie zussen van de nieuwe dominee aan de Keiweg een woning (nu Oude Rijksweg 34). In 1875 werd ds. Van Gogh beroepen in Etten, zijn familieleden bleven in Helvoirt.

In maart 1887 werd Mariënhof met omliggende gronden openbaar verkocht. Koper en daarmee de zevende eigenaar is Martinus van Iersel Antoniezoon (1818-1891) uit Helvoirt, gehuwd met Johanna Timmermans. De koopprijs is 12.770 gulden. Hun afstammelingen maakten de eerste eeuw van Mariënhof vol. Wel veranderde de bestemming: het werd ook een behuizing voor een gemengd boerenbedrijf. Maar het bleef een huis met allure, met grote en hoge kamers. In de tweede helft van de twintigste eeuw kreeg Mariënhof ook een kantoorbestemming en werd het een rijksmonument.

²⁰ Gebouwd onder toezicht van ingenieurs van Rijkswaterstaat, vandaar de naam. Subsidie van f 8.000

²¹ Van Hardenbroek (ook: Van Hardenbroek van Ammerstol, Van Hardenbroek van de Kleine Lindt, Van Hardenbroek van Lockhorst en: d'Aumale van Hardenbroek) is een van de oudste adellijke geslachten van Nederland. De tak Van de Kleine Lindt stierf in 1999 uit met de laatste, ongetrouwde en kinderloze baron die zijn vermogen en ook zijn familiezuilver en -servies onderbracht in de charitatieve door hemzelf opgerichte *Stichting G.G.D. Baron van Hardenbroek Van de Kleine Lindt*.

²² Woonde van 1917-1929 in Helvoirt. Zie BHIC/Verhalen/Helvoirt/ “van Molenhuize naar Rosen Haeghe”

²³ Achterkleindochter van het onder 1 genoemde echtpaar des Tombe - de Bons

Afsluiting

Dank aan het Brabants Historisch Informatie Centrum in Den Bosch²⁴ voor de ondersteuning bij het zoeken naar de juiste gegevens.

De reformatie en de daaruit voortvloeiende Politieke Reformatie van 1660 heeft in Brabant bij het katholieke volksdeel tot achterstelling geleid. De bestuurlijke bovenlaag moest worden ingevuld door Nederduits gereformeerden (NH). In Helvoirt heeft die politieke reformatie o.a. geleid tot de komst van de familie de Jonge, later genoemd de Jonge van Zwijnsbergen. Hun komst leidde tot verschillende investeringen, niet alleen in het kasteel maar wellicht ook – zoals hierboven geschetst samen met de familie Des Tombe- in de bouw van Mariënhof voor hun dochter en schoonzoon/-broer, die hiermee, binnen de regels en de cultuur van die tijd, naast een baan ook aan een huis werden geholpen. Zo lijkt het dat Helvoirt dit rijksmonument mede te danken heeft aan de reformatie.

1955 Mariënhof
gezien vanuit Rosen Haeghe
(zie noot 22)

Harrie van Iersel
Eindhoven, december 2023

²⁴ Met speciale vermelding van Rens van Ballegooij